

УДК 930(477)(092)

Микола Козлов,
заступник завідувача секретаріату
Комітету Верховної Ради з питань свободи слова і ЗМІ

Діяльність Філарета Колесси як етнографа і фольклориста: радянська історіографія 70-х — початку 90-х років XX століття

У статті розглядається питання дослідження в радянській історіографії 70-х — початку 90-х років XX століття наукової спадщини відомого українського вченого Філарета Колесси як етнолога та фольклориста.

Ключові слова: Філарет Колесса, етнологія, етнографія, фольклористика, радянська історіографія.

Етнографічно-фольклористична діяльність Ф. Колесси неоднозначно оцінюється в історіографії. Різні історіографічні школи подають подекуди протилежні погляди на діяльність вченого як етнографа та фольклориста. Суттєвий вплив на оцінку творчих здобутків Ф. Колесси мала історична епоха та ідеологічний підхід, що позначився на працях вчених радянського періоду, які є предметом розгляду запропонованої статті. Загалом відносно широкі хронологічні рамки існування радянської історіографії як такої дають змогу виділити 70-ті — початок 90-х років XX століття як окремий етап дослідження етнографічно-фольклористичної спадщини вченого. У радянський період характерною ознакою науки була її політизація, яка торкнулася чи не найбільшою мірою етнології та фольклористики, що спричинило негативні наслідки у цій галузі. Відвертий антиукраїнський курс влади призвів до того, що велику кількість діячів у галузі етнографії було репресовано та піддано анафемі з боку влади. Вчені, які займалися дослідженням питань, пов'язаних із самобутністю української культури, фольклору тощо, попадали під визначення "буржуазний націоналіст" з відповідними наслідками. Інші ж учені в галузі етнографії та фольклористики змушені були узгоджувати свої наукові висновки з офіційною лінією партії, що часто унеможливило розвиток наукових знань у цій галузі. Незважаючи на це, вивчення діяльності Ф. Колесси як етнографа та фольклориста продовжувалося й у визначений нами період.

У 1970 році вийшов збірник праць вченого під назвою "Фольклористичні праці" [1], в якому була вміщена вступна стаття В. Юзвенко [2], де подається огляд наукової діяльності Ф. Колесси. Авторка зазначає, що науковий світогляд вченого "формувався в той час, коли в боротьбі проти буржуазної фольклористики, яка в епоху імперіалізму ставала дедалі реакційнішою, утверджувались передові погляди на народну творчість", а тому, як наслідок, фольклористична спадщина Ф. Колесси "подекуди складна і суперечлива" [2, с. 3]. З огляду на констатовані В. Юзвенко протиріччя у творчості вченого оцінка його наукових здобутків також подається неоднозначно. З одного боку, авторка говорить про велику фольклористичну спадщину Ф. Колесси, яка тематично різноманітна та базується на широкій ерудиції вченого, котрий досліджував народну поезію від її ранніх форм і до поетичних творів найновішої доби. При цьому дослідник вивчав не лише українську народну пісенність, а й творчість усіх слов'янських (і деяких неслов'янських) на-

родів. В. Юзвенко також відзначала, що в коло наукових інтересів вченого входило багато важливих загальнотеоретичних категорій і проблем фольклористики, а висока наукова цінність його праць визначалася детально розробленою методикою і систематизацією фольклорного матеріалу. З іншого боку, авторка статті зауважує, що спроби вченого дати визначення науки про народну творчість є досить нечіткими. Цю науку, йдучи за західноєвропейською термінологією, Ф. Колесса називає то етнографією, то фольклористикою. Визначення ж останньої, на думку В. Юзвенко, є помилковим, оскільки перелік функцій фольклористики не є послідовним, а хронологічні рамки виникнення цієї науки також не відповідають дійсності, оскільки базуються на співвідношенні цієї науки з міграційною школою в етнографії та її науковим методом [2, с. 4].

Якщо ж оцінювати аналізовану статтю в цілому, то варто наголосити, що В. Юзвенко досить точно відзначила ґрунтовні теоретичні знання вченого в галузі етнографії та фольклористики, що простежувалось у критичному сприйнятті ним теоретико-методологічних напрацювань міфологічної, міграційної та антропологічної школи в етнографії, що дало йому змогу сформулювати власні методологічні прийоми опрацювання фольклорного матеріалу на основі синтезу попередніх досягнень науки у цьому напрямі. Але водночас авторка намагалася підігнати теоретичні напрацювання і висновки Ф. Колесси до відповідних догм радянської науки. Так, зокрема, В. Юзвенко скрізь вбачає діалектичний підхід вченого до фольклору, особливо до новотворів, де "основне місце серед пісенних мотивів займають громадські, економічні та політичні справи й такі історичні події, що так чи інакше стосуються інтересів широких народних мас" [2, с. 6]. Звичайно, що не всі аспекти творчості Ф. Колесси можна було подати відповідно до марксистського підходу при трактуванні фольклористики. Тут стала у пригоді теза, яка вже використовувалася попередніми дослідниками радянського періоду, про еволюцію поглядів вченого у напрямі поступового засвоєння останнім основ марксистсько-ленінської методології.

Загалом, В. Юзвенко подає досить детальний огляд етнографічно-фольклористичної діяльності Ф. Колесси разом з аналізом основних його праць та критичним підходом до теоретико-методологічних підходів вченого щодо дослідження українських народних пісень. Звичайно, що багато оцінок творчості вченого, які базувались на догмах радянсь-

кої науки, не відповідають дійсності та носять спекулятивний характер. Але подання інформації навіть у такому ракурсі може прислужитися і сучасним дослідникам творчості Ф. Колесси, оскільки, усунувши ідеологічні нашарування науки радянського періоду, які мають місце в статті В. Юзвенко, можна виявити цінну інформацію щодо наукової діяльності вченого. Наприклад, авторка відзначає, що, вивчаючи розвиток українського фольклору, Ф. Колесса намагався його пов'язати з історичним та суспільно-політичним процесом, але "в ряді важливих питань (періодизація історії України, розуміння суспільних відносин, історичної ролі Київської Русі та етногенезу українського народу) він нерідко відбивав погляди буржуазної історіографії" [2, с. 14]. Ця цитата зі статті В. Юзвенко є дуже інформативною за умови її правильного трактування з позицій сучасної науки. Тобто, ми можемо зробити висновок, що Ф. Колесса в своїй творчості стояв на національно-державницьких позиціях та був близький до багатьох українських вчених, які таврувалися радянською владою як "буржуазні націоналісти". Враховуючи ж той факт, що Ф. Колесса більшу частину свого життя мав можливість більш-менш вільно висловлювати власні погляди і лише в останні роки (після входу західно-українських земель до складу УРСР) був змушений узгоджувати свої наукові роботи з марксистською ідеологією, то логічно, що більшість його праць базуються на наукових принципах і переконаннях, а не на засадах партійної доцільності. Ці погляди і стали основою звинувачень з боку радянських вчених, навіть після вимушеного переходу Ф. Колесси на позиції марксизму-ленінізму в науці.

Видання зазначеної збірки праць [1] призвело до виходу в цьому ж 1970 році відгуків і рецензій не лише на цей збірник, а й на творчість вченого в цілому. Прикладом може бути праця Б. Кирдана "Новое издание трудов Ф. Колессы" [3], який вже частково торкався питання аналізу творчості вченого у попередніх працях, присвячених вивченню українських народних дум та епосу. Проте, крім технічних особливостей формування цієї збірки, особливостей подачі фольклорного матеріалу та лексики, в рецензії Б. Кирдана відсутній будь-який аналіз творчості вченого.

У цьому ж році вийшла замітка О. Правдюка "Перший том спадщини Філарета Колесси" [4], яка, по суті, є відгуком на перевидання збірки вченого "Мелодії українських народних дум", що вперше побачила світ в 1910—1913 роках [5] і була перевидана у 1969 році [6]. Автор описує процес формування першого видання цієї збірки, до якого долучилися Леся Українка, К. Квітка та О. Сластін. Як недолік праці вченого О. Правдюк відзначає те, що Ф. Колесса не простежив зв'язків кобзарських традицій зі скоморохами Київської Русі та візантійськими впливами, які залишилися майже непоміченими. Ще одним недоліком, на думку автора статті, є занадто скупі відомості про кобзарів, зі співу яких записувалися думи. У цілому ж оцінка автором творчості Ф. Колесси є досить позитивною, незважаючи на певні вже названі недоліки. Щодо значення статті О. Правдюка для висвітлення поставленого нами питання, то варто визнати, що тут присутні переважно загальні оцінки творчості вченого, зацентрування уваги більше на музикознавчих, ніж на етнографічних проблемах, а також на технічних моментах фіксації вченим українських народних дум та недоліках цього процесу.

Наступним джерелом для висвітлення наукового доробку вченого у галузі етнографії та фольклористики є статті, які були приурочені до 100-річчя з дня народження Ф. Колесси [7—15]. З цього великого за обсягом переліку статей виділимо для нашого аналізу найпоказовіші, які найбільше відповідають тематиці нашого дослідження. У першу чергу, з когорти вчених, які активно займалися вивченням етнографічно-фольклористичної діяльності Ф. Колесси, варто

виділити С. Грицу, статті якої з нагоди ювілею вченого [8; 9] доповнюють її попередні дослідження у цьому напрямі та вигідно відрізняються на тлі праць інших радянських дослідників, оскільки, по-перше, ідеологічний момент у працях С. Грици зведений до мінімуму, що досить помітно позначилося на якості наукових праць, а по-друге, дослідниця вивчає творчість Ф. Колесси комплексно, акцентуючи особливу увагу на теоретичній частині його праць та методологічних прийомах фіксації й інтерпретації отриманих етнографічно-фольклористичних матеріалів.

Незважаючи на суворі догми радянської науки, С. Грица у своїх дослідженнях відзначала, що діяльність Ф. Колесси "відіграла виняткову роль у зміцненні зв'язків української науки зі світовим науковим процесом", чому сприяла "прогресивна методика його праць, заснована на порівняльних дослідженнях українського фольклору із фольклором інших народів, на творчому узагальненні кращих досягнень вітчизняної та зарубіжної фольклористики" [9, с. 46]. Такі наукові висновки дослідниці навіть у 70-х роках ХХ століття могли вважатися кральними щодо радянської влади, оскільки допускали певні різногласності. Тому С. Грица подавала цю досить важливу з точки зору етнографічної науки інформацію поряд із тезами про дослідження вченим фольклору з матеріалістичних позицій, а його погляди трактувала як інтернаціоналістські. Але, незважаючи на наявність таких необхідних на той час атрибутів радянської науки, С. Грица у своїх дослідженнях творчості Ф. Колесси робила досить чіткі, ґрунтовні висновки щодо його наукових поглядів і переконань, які були достатньо сміливими як на той час. Тому, наприклад, поряд із тезами про те, що Ф. Колесса "далеко відійшов від естетського і утилітарного трактування народної пісенності", С. Грица відзначає його широку ерудицію як вченого, в якому поєднувалися інтереси філолога та музикознавця; його "вміння бачити явища у взаємозв'язках, взаємообумовленості, у ракурсах, відмінних від їх традиційного сприйняття", що зумовило новаторський підхід вченого до фольклору [9, с. 46].

Статті С. Грици, які вийшли в 1971 році з нагоди столітнього ювілею вченого, з одного боку, містять висновки попередніх праць дослідниці, а з іншого — цікавий узагальнений теоретичний матеріал, який привніс багато нового в проблему дослідження етнографічно-фольклористичної спадщини Ф. Колесси. Разом з тим, попередні висновки вченої, хоча й повторюються, але подаються дещо в новому ракурсі. Це стосується зокрема проблеми походження такого неповторного українського національного зразка речитативної поезії, як народні думи, самотніть яких зумовлена, насамперед, зображенням у цих творах історичних подій, які були притаманними лише українському народу. Описуючи дослідження Ф. Колессою цього виду українського фольклору, дослідниця повторює свої попередні висновки, дещо підсилюючи їх новими даними. Аналогічний підхід спостерігається при аналізі С. Грицою порівняльних типологічних досліджень народних пісень Лемківщини із піснями з інших регіонів (як України, так і західнослов'янських держав), що дало підстави для висновку про генетичну єдність не тільки загальноукраїнських діалектів, а й українського етносу в цілому, включаючи всі інші субетноси. Дослідниця аналізує також незакінчену та невидану працю Ф. Колесси під назвою "Історія української етнографії", яка має особливу цінність для дослідження поставленої нами проблеми.

В. Гошовський у своїй статті торкається переважно питань життєвого та творчого шляху Ф. Колесси, його становлення як фольклориста та музикознавця [10], аналізуючи впорядковані вченим збірки фольклорного матеріалу, а також інші його праці. В. Гошовський дослідив проблему теоретичних підходів до типологічної класифікації пісень у

збірках Ф. Колесси, зазначаючи, що підхід вченого, який базувався на ритмічній структурі вірша, не мав собі рівних серед робіт інших слов'янських фольклористів аж до 40-х років XX століття. В. Гошовський наголошує, що багато думок вченого випередили свій час та отримали підтвердження вже після його смерті.

Стаття В. Іваненка, незважаючи на свій невеликий обсяг, є досить цінною для дослідження поставленої нами проблеми [11]. Автор аналізує збірки праць Ф. Колесси, видані останнім часом та приурочені до ювілею вченого, а саме: "Мелодії українських народних дум" (Київ, 1969), "Музикознавчі праці" (Київ, 1970), "Фольклористичні праці" (Київ, 1970). В. Іваненко інформує про праці, які вийшли до названих збірок, хто їх впорядковував, а також аналізує вступні статті до цих видань, подаючи у процесі огляду зазначених збірок власні оцінки проблеми дослідження наукової спадщини вченого. В. Іваненко відзначає, що, оскільки Ф. Колесса був літературознавцем і музикантом, він зміг синтетично оглянути пісенну ритміку, враховуючи як словесний текст, так і мелодію, а знання багатьох мов дало вченому змогу розширити й інші рамки свого дослідження — географічні [11, с. 99]. Таким чином, автор подає власну оцінку комплексного методу вченого, яка, хоча і не відрізняється оригінальністю, проте містить окремі нові аспекти.

Проблема творчої спадщини Ф. Колесси, а саме дослідження ним фольклору Закарпаття, включаючи територію Східної Словаччини, стала предметом наукових праць викладача вищого навчального закладу Пряшівіа Ю. Костюка [12]. Стаття досить невелика за обсягом та містить переважно вже добре відомі на той час факти, пов'язані як з біографією вченого, так і з його основними напрямками та підходами до етнографічно-фольклористичної діяльності. Ю. Костюк дослідив питання експедицій Ф. Колесси на територію Пряшівщини в 1910, 1912 і 1929 роках та особливості збирання ним фольклорного матеріалу. Тому аналіз фольклорних збірок вченого робиться саме в аспекті вивчення фольклору Закарпаття. Тут присутні вже неодноразово обговорені в наукових колах питання, зокрема систематизації фольклору на підставі ритмічних структур народно-поетичних текстів тощо. Але основною думкою, яка проходить червоною ниткою через усю працю Ю. Костюка, було твердження, що саме Ф. Колесса започаткував систематичне вивчення фольклору Закарпаття та проклав шлях для подальшого дослідження цієї проблематики наступним поколінням науковців. Як зазначає автор, праці вченого, "написані на підставі величезного фактичного матеріалу, є підсумком багаторічних дослідів над українською народною піснею і прозою" [12, с. 11]. Якщо ж оцінювати статтю загалом, то варто відзначити, що автор не піднімав якихось невідомих до цього аспектів творчості Ф. Колесси, а зосередився переважно на вже досить відомих до цього фактах етнографічно-фольклористичної діяльності вченого. Сильною ж стороною публікації є систематизований виклад наукової роботи Філарета Михайловича саме у напрямі фольклору Закарпаття, який увібрав аналіз як експедиційних досліджень цього регіону, так і вибіркове вивчення фольклорного матеріалу, що увійшов до відповідних збірок саме під кутом зору поставленої проблеми.

Останньою роботою, якою ми завершуємо розгляд серії праць, присвячених 100-річному ювілею з дня народження Ф. Колесси, була стаття Ф. Лаврова "Ф. М. Колесса — видатний дослідник українського героїчного епосу" [13]. Оцінюючи цю статтю загалом, варто відзначити, що її науковий рівень досить невисокий, оскільки автор лише повторює хрестоматійні відомості про Ф. Колессу як дослідника українського фольклору, особливо детально розглядає питання організації та проведення етнографічної експедиції вченого в 1908 році, де наводить дані про людей, які сприя-

ли організації експедиції, і про кобзарів, пісні яких були безпосереднім предметом дослідження. Але знову ж таки, це було лише повторенням давно відомих фактів. Цитати ж інших авторів щодо наукової діяльності Ф. Колесси, які наводить Ф. Лавров, зокрема М. Рильського, свідомо спотворювали науковий доробок вченого та були спрямовані на дотримання ідеологічного моменту — поширення визначень про вченого як представника прогресивної інтелігенції, який "сміливо і рішуче викривав антинародну теорію у фольклористиці, підносячи свій голос проти реакційних тверджень послідовників М. Грушевського про "панське" походження українських пісень-дум" [13]. Тому цінність цієї статті може бути розглянута лише з точки зору популяризації наукової спадщини Ф. Колесси як відомого фольклориста. До серії статей про вченого можна додати інформацію про те, що саме в 1971 році (19 червня) у Львові пройшла конференція, приурочена до 100-річчя з дня народження Ф. Колесси, де було обговорено основні питання, пов'язані з його етнографічно-фольклористичною діяльністю [14]. Крім того, багато праць, присвячених питанням фольклористики, які виходили в цей період, обов'язково містили матеріали про Філарета Михайловича як одного з найвизначніших вчених у цій галузі [15].

Окремо варто виділити тематичні праці або збірки, в яких розглядається проблема дослідження українського фольклору. Серед таких праць аналізованого періоду заслуговують на увагу монографії І. Березовського "Українська радянська фольклористика: Етапи розвитку і проблематика" [16] та "Українська народна творчість (20—30-і роки XX ст.)" [17], О. Дея "Сторінки з історії української фольклористики" [18], О. Правдюка "Українська музична фольклористика" [19], збірка статей М. Гордійчука під назвою "Фольклор і фольклористика" [20]. Крім того, в цей період інформацію про Ф. Колессу можна було знайти в працях, присвячених як творчому опрацюванню вченим народних пісень в якості композитора [21], так і загалом вивченню української радянської музики, зокрема в монографії В. Довженко [22]. Однак їхнє значення для предмета нашого дослідження несуттєве, оскільки як обсяг даних про Ф. Колессу, так й ідеологічне наповнення залишають бажати кращого. Крім того, його композиторська діяльність не є предметом нашого дослідження.

Основною особливістю розвідок І. Березовського є їхня тенденційність. Це стосується його праць "Українська радянська фольклористика" (1968) та "Українська народна творчість (20—30-і роки XX ст.)" (1973), основною ідеєю обох була теза про творення нового фольклору — радянського. Як наслідок, про будь-який критичний аналіз попередніх праць у цьому напрямі говорити не доводиться. Що стосується дослідження поставленої нами проблеми, то творчість Ф. Колесси в працях І. Березовського розглядається також упереджено, відповідно до поставлених ідеологічно-пропагандистських цілей. Монографії містять, переважно, вже давно відомі факти про життєвий та творчий шлях вченого з поверховим аналізом його праць. Звичайно, що всі попередні "нерадянські" праці з історії української літератури та фольклору, як і діяльність вчених дорадянського періоду, отримали здебільшого негативну оцінку. Це стосується і праць "Історія української літератури" М. Возняка та "Начерк історії української літератури" Б. Лепкого, які, за твердженням І. Березовського, написані з буржуазно-націоналістичної позиції. Відповідно, і діяльність вчених, у тому числі й Ф. Колесси, розглядалася в контексті антагоністичного протиставлення прогресивних (у майбутньому радянських) вчених та представників "буржуазного націоналізму" в науці. Але, незважаючи на зазначені недоліки праць І. Березовського, які були наперед визначені марксистською мето-

логією, варто наголосити на їхній сильній стороні — інформативності, великому фактичному матеріалі, який давав читачу змогу орієнтуватися в питанні становлення та розвитку української фольклористики.

Багато в чому дослідження І. Березовського подібні до розвідки О. Дея "Сторінки з історії української фольклористики" (1975) [18], де автор час від часу посилається на наукові висновки та праці Ф. Колесси, подає ґрунтовний огляд організації етнографічної експедиції вченого на Полтавщині, аналізуючи вплив Лесі Українки на формування наукової методики фіксації Ф. Колесою українських пісень, зокрема О. Дей відзначав, що саме під впливом порад та рекомендацій письменниці вчений під час записування українських дум почав чітко фіксувати діалектологічні відмінності в піснях різних регіонів разом з відтворенням повної мелодії поруч з цілим текстом кожної думи, що на сьогодні вважається показником високого рівня наукового опрацювання матеріалу. У публікації розміщено також матеріали, в яких досліджується вплив І. Франка на творчість Ф. Колесси. Таким чином, наукова спадщина вченого отримала часткове висвітлення, однак відсутній ґрунтовний її аналіз, а сам Ф. Колеса згадується переважно в контексті фольклористичної діяльності І. Франка, Лесі Українки та інших діячів так званої "революційно-демократичної культури". Таким чином, хоча ідеологічний підтекст О. Дея завадив комплексному висвітленню творчості Ф. Колесси, однак, праця містить окремі розрізнені дані як щодо наукових методів роботи вченого, так і щодо організаційних моментів його етнографічної діяльності. Ці відомості, хоча й подаються у несистематизованому вигляді, проте сприяють розкриттю окремих аспектів творчого шляху Ф. Колесси як етнографа та фольклориста.

Щодо подібної узагальнюючої праці з української музичної фольклористики О. Правдюка, то тут варто зазначити, що два розділи у його монографії безпосередньо стосуються етнографічно-фольклористичної діяльності Ф. Колесси, а саме: "Музична фольклористика на західноукраїнських землях. Початки фольклористичної діяльності К. Квітки та Ф. Колесси" [19, с. 176—191] та "Стан музичної фольклористики на західноукраїнських землях" [19, с. 226—230]. Крім того, у тексті праці маємо постійні посилання на Ф. Колесу в найважливіших і найпринциповіших проблемах, які є предметом дослідження О. Правдюка. Можна навіть сказати, що наукові праці та висновки Ф. Колесси послужили основою для написання цієї монографії. Сам автор відзначає, що значний фактологічний матеріал він почерпнув із праць Ф. Колесси, зокрема з незакінченої ним "Історії української етнографії" [19, с. 7]. Загалом, багато положень монографії повторювали та підсумовували попередні наукові висновки автора щодо діяльності Ф. Колесси. Це, зокрема, стосується питання принципів систематизації фольклорних матеріалів вченим, питання походження української пісенної творчості тощо.

Світла пам'ять про вченого спонукала дослідників його творчості до подальшої роботи у вивченні його наукової спадщини у 80-х роках ХХ століття. Предметом дослідження в цей період стали взаємозв'язки угорського композитора Б. Бартока і Ф. Колесси [23]. О. Шевчук досліджує захоплення угорського композитора українською національною музикою і, як наслідок, — науковою діяльністю Ф. Колесси. Б. Барток цікавився зв'язками угорської народної музики зі слов'янською, зокрема українською. У цьому контексті О. Шевчук наводить цікаві відомості щодо висновку Б. Бартока про вплив українських дум на румунські пісні. Однак його не підтримував сам український вчений, вважаючи, що румунські пісні коректно порівнювати лише з українськими голосіннями, які, в свою чергу, були одним із джерел україн-

ських дум. Лише таке порівняння, на думку Ф. Колесси, можна вважати науково виправданим і тільки при такому підході можна шукати спільні риси між румунською та українською пісенною творчістю [23, с. 6].

Загалом, окремі аспекти взаємовідносин Б. Бартока та Ф. Колесси частково досліджувались і в попередній період такими вченими, як І. Мартинов [24], Г. Конькова [25], В. Іваненко [26], В. Барвінський [27] — переважно в працях, присвячених угорському композиторові, але О. Шевчук висвітлює цю проблему в систематизованішому вигляді. Продовженням цієї теми стала стаття внучки Ф. Колесси Р. Залеської про подібність наукових поглядів та мистецьких інтересів Б. Бартока та українського вченого [28]. У цій статті описується історія їхнього знайомства та взаємозв'язків, наводяться документальні свідчення у формі відповідних листів вчених один до одного, які надруковані після публікації [28, с. 27], але відсутні, власне, погляди як Б. Бартока, так і Ф. Колесси на фольклор і теоретичні проблеми фольклористики та етнографії, що значно зменшує її цінність для нашого дослідження. Загалом, такий підхід до творчості Ф. Колесси, який базується на вивченні його міжнародних взаємозв'язків, піднімає цікаву проблему впливу етнографічно-фольклористичної діяльності Ф. Колесси на наукові пошуки у галузі фольклористики зарубіжних вчених, зокрема, етнографів сусідніх з Україною слов'янських держав.

Заслужують на увагу дослідження П. Арсенича, який торкається етнографічно-фольклористичної діяльності Ф. Колесси в контексті вивчення проблеми етнографічного дослідження Гуцульщини [29; 30]. Важливим для нашої публікації є те, що автор аналізував погляди вченого, які безпосередньо стосувалися етнографічної науки. Так, зокрема, наводячи критичні зауваження Ф. Колесси щодо монографії В. Шухевича "Гуцульщина", можна простежити погляди П. Арсенича на методи етнографічного дослідження та принципи систематизації етнографічного матеріалу, яких дотримувалася вчений [30, с. 15, 16]. Але, в цілому, автор лише побіжно торкається творчості Ф. Колесси, оскільки темою його наукових зацікавлень був окремий історико-етнографічний регіон (Гуцульщина), хоча деякі оцінки етнографічної діяльності вченого є досить влучними.

У кінці 80-х років ХХ століття вийшло декілька праць, які частково висвітлювали діяльність Ф. Колесси, але переважно як композитора та музикознавця [31]. Тут варто виділити праці, які стосуються вивчення заслуг Ф. Колесси у справі дослідження українських народних дум. Автори статей на цю тему (М. Литвин, В. Маковій, С. Мишанич) [32] переважно повторювали висновки своїх попередників, відзначаючи великі заслуги вченого у справі фіксування та аналізу фольклорного матеріалу.

Досить ґрунтовною є стаття вже згадуваної нами С. Грици, яка торкається технічних моментів збирання фольклору Ф. Колесою, принципів класифікації фольклорних матеріалів, паралельного вивчення словесного і музичного компонентів пісні, зв'язків вченого з Етнографічною комісією Наукового товариства ім. Шевченка. Дослідниця аналізує також різні напрями і школи в етнографічній науці та їхній вплив на фольклористичну діяльність вченого, що має важливу цінність для поставленої нами проблеми, оскільки містить огляд ідей провідних тогочасних етнографів та фольклористів, а також уможливорює розгляд наукових досягнень Ф. Колесси в загальноєвропейському контексті. Але ці проблеми С. Грица висвітлювала вже у попередніх своїх працях. Новим у цій її статті став детальний аналіз характерних особливостей фольклорних видань, які дослідниця поділила на три типи: жанрові, територіальні та регіонально-жанрові. Останній тип був, на думку вченої, характерний

для фольклорних видань Ф. Колесси, який у його працях поєднувався із систематизуванням пісень за музичними ознаками, зокрема їх ритмікою [33].

Продовженням теоретичної розробки проблеми української пісенної творчості С. Грицою стала її праця "Українська пісенна епіка" [34], яка була доповнена російськомовним перевиданням праці "Мелос української народної епіки" [35], що була видана українською мовою раніше. У ній розглядаються наукові здобутки Ф. Колесси в контексті дослідження мелосу народнопісенної епіки у зв'язку з історичними і територіальними умовами її розвитку. У цій праці дослідниця розвиває свої попередні висновки щодо української пісенної творчості, особливо щодо народних дум. Вона намагається поряд із відстоюванням матеріалістичних принципів в науці показати проблему історичної обумовленості виникнення епічних творів та їхню географічну локалізацію. Тому інколи наукові висновки Ф. Колесси дослідницею трактуються як ідеалістичні. Авторка досліджує мовні особливості в стилях дум, які подає вчений у прив'язці до окремих шкіл (зокрема Полтавської та Харківської школи на Лівобережжі). Дослідження носить також переважно музикознавчий характер, але деякі положення можуть послугувати ґрунтовнішому висвітленню теоретичних розробок Ф. Колесси в аспекті аналізу та систематизації фольклорного матеріалу. В цілому ж інформація про діяльність вченого та його погляди в праці С. Грици знаходяться у несистематизованому вигляді, що ускладнює роботу з виявлення нових оцінок творчості видатного українського вченого.

Про живий інтерес до творчості Ф. Колесси в період перед здобуттям Україною незалежності свідчать публікації про окремі заходи, які проводилися на згадку наукових заслуг вченого, зокрема читань, що пройшли у Львові в грудні 1989 року з нагоди 70-річчя виходу в світ праці Ф. Колесси "Мелодії українських народних дум" [36], а також статті в енциклопедичних виданнях, присвячені музею вченого в селі Ходовичах Стрийського району Львівської області [37].

Таким чином, радянська історіографія 70-х — початку 90-х років ХХ століття проблеми етнографічно-фольклористичної діяльності Ф. Колесси є досить великою за обсягом, але переважно однаковою за змістом і підходами вчених до висвітлення аналізованого питання. Варто відзначити, що дослідження представників радянської історіографії зазначеного періоду здебільшого торкалися лише музикознавчих праць Ф. Колесси, оглядово окреслювали життєвий та творчий шлях етнографа і фольклориста без аналізу глибоких основ його діяльності як етнолога, який користувався власною методикою та методологією фіксації й інтерпретації етнографічного матеріалу. Основним завданням на сьогодні є усунення ідеологічних нашарувань в оцінці постаті Ф. Колесси як визначного українського етнографа та фольклориста. Це, у свою чергу, дасть змогу об'єктивніше та виважено оцінити його наукову діяльність.

Список використаної літератури

1. Колесса Ф. М. Твори / Ф. М. Колесса. — К. : Наук. думка, 1970. — Т. 3 : Фольклористичні праці. — С. 415.
2. Юзвенко В. А. Ф. М. Колесса — дослідник народної творчості / В. А. Юзвенко // Фольклористичні праці / Колесса Ф. М. — К., 1970. — С. 3—14.
3. Кирдан Б. Новое издание трудов Ф. Колессы / Б. Кирдан // Вопросы литературы. — 1970. — № 11. — С. 225—227.
4. Правдюк О. Перший том спадщини Філарета Колесси / О. Правдюк // Музика. — 1970. — № 6. — С. 38—39.
5. Мелодії українських народних дум. Серія 1. Списав на фонограф і зредагував Філарет Колесса // Матеріали до української етнології. — Львів, 1910. — Т. 13. — 20 с. ; Мелодії українських народних дум. Серія 2. Списав на фонограф і зредагував Філарет Колесса // Матеріали до української етнології. — Львів, 1913. — 43 с.
6. Колесса Ф. М. Твори / Ф. М. Колесса. — К. : Наук. думка, 1969. — Т. 1 : Мелодії українських народних дум. — 291 с.
7. Шалата М. Й. Сторінки творчої співдружності / М. Й. Шалата // Жовтень. — 1971. — С. 123—127.
8. Грица С. Й. Видатний вчений-фольклорист / С. Й. Грица // Музика. — 1971. — № 3. — С. 24—25 ; її ж. Видатний дослідник народної творчості // Вісник АН УРСР. — 1971. — № 8. — С. 93—96 ; її ж. Видатний вчений і композитор // Соціалістична культура. — 1971. — № 7. — С. 30.
9. Грица С. Й. Видатний дослідник фольклору Слов'янщини / С. Й. Грица // Народна творчість та етнографія. — 1971. — № 4. — С. 46—54.
10. Гошовский В. Академик Филарет Колесса / В. Гошовский // Советская музыка. — 1971. — № 9. — С. 106—111.
11. Іваненко В. Видання праць Філарета Колесси / В. Іваненко // Народна творчість та етнографія. — 1971. — № 5. — С. 98—100.
12. Костюк Ю. Основоположник закарпатського музичного фольклору / Ю. Костюк // Дружно вперед. — 1971. — № 7. — С. 10—11.
13. Лавров Ф. Ф. М. Колесса — видатний дослідник українського героїчного епосу / Ф. Лавров // Пам'ятки України. — 1971. — № 4. — С. 42—43.
14. Конференція, присвячена 100-річчю з дня народження Ф. М. Колесси // Радянське літературознавство. — 1971. — № 10. — С. 91.
15. Пилипчук Р. Я. Вшанування видатних учених-фольклористів / Р. Я. Пилипчук // Вісник АН УРСР. — 1971. — № 11. — С. 107—109.
16. Березовський І. П. Українська радянська фольклористика: етапи розвитку і проблематика / І. П. Березовський ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. — К., 1968. — С. 97—107.
17. Березовський І. П. Українська народна творчість (20—30-і роки ХХ ст.) / І. П. Березовський. — К. : Наук. думка, 1973. — 152 с.
18. Дей О. І. Сторінки з історії української фольклористики / О. І. Дей. — К. : Наук. думка, 1975. — 272 с.
19. Правдюк О. А. Українська музична фольклористика / О. А. Правдюк ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. — К. : [б. в.], 1978. — 327 с.
20. Гордійчук М. Фольклор і фольклористика : збірник статей / М. Гордійчук. — К. : Муз. Україна, 1979. — 251 с.
21. Поріцька С. Й. Обробки народних пісень Ф. Колесси / С. Й. Поріцька // Народна творчість та етнографія. — 1960. — № 2. — С. 59—67.
22. Довженко В. Нариси з історії української радянської музики / В. Довженко ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. — К. : Муз. Україна, 1967. — Ч. 2. — С. 47.
23. Шевчук О. Осмислюючи художньо-національні традиції / О. Шевчук // Музика. — 1981. — № 5. — С. 6—7.
24. Мартынов И. Бела Барток / И. Мартынов. — М. : [б. и.], 1968. — С. 146.
25. Конькова Г. Бела Барток на Україні / Г. Конькова // Музика. — 1972. — № 1. — С. 10.
26. Іваненко В. Монографія про Бартока / В. Іваненко // Народна творчість та етнографія. — 1972. — № 3. — С. 97—99.
27. Барвінський В. Бела Барток у Львові / В. Барвінський // Українська музика. — 1937. — № 5/6. — С. 71—76.
28. Залеська Р. Спільність мистецьких уподобань / Р. Залеська // Музика. — 1990. — № 6. — С. 26—27.
29. Арсенич П. Этнографическое изучение Гуцульщины народными учителями (1900—1917) / П. Арсенич // Карпатский сборник. — М., 1976. — С. 143—146.
30. Арсенич П. Історіографія етнографічного дослідження Гуцульщини / П. Арсенич // Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження / П. І. Арсенич [та ін.] ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії, Львів. від-ня. — К., 1987. — С. 10—22.
31. Лугова Л. Родина музик Колессів / Л. Лугова // Сучасність. — 1987. — № 3. — С. 56—61 ; Паламарчук О. З родини славетних / О. Паламарчук // Вітчизна. — 1987. — № 12. — С. 176—183 ;

- ї ж. Микола Колесса. — К., 1989. — 70 с. ; Гоян Я. Рука від серця / Я. Гоян // Пост імені Ярослава Галана : статті, нариси, есе, вірші. — Львів, 1988. — С. 4—21 ; Історія української музики : у 5 т. / АН України, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. — Т. 2 : Друга половина XIX ст. / ред. тому Т. П. Булат. — К., 1989. — 460 с.
32. Литвин М. Кобзарі задивлені у майбутнє / М. Литвин // Жовтень. — 1986. — № 11. — С. 85—96 ; Маковій В. "...Ті вічні, ті єдині спадки..." / В. Маковій // Україна. Наука і культура. — К., 1987. — Вип. 21. — С. 440—445 ; Мишанич С. В. Текстологія видань українських народних дум / С. В. Мишанич // Народна творчість та етнографія. — 1990. — № 1. — С. 45—53.
33. Грица С. Й. Музична фольклористика / С. Й. Грица // Історія української музики : у 5 т. / С. Й. Грица ; АН України, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. — Т. 3 : Кінець XIX — початок XX ст. / ред. тому М. П. Загайкевич. — К., 1990. — С. 364—365.
34. Грица С. Украинская песенная эпика / С. Грица. — М. : Совет. композитор, 1990. — 255 с.
35. Грица С. Й. Мелос української народної епіки / С. Й. Грица ; АН УРСР, Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. — К. : Наук. думка, 1979. — 245 с.
36. Яросевич Я. В. Ювілейні наукові читання / Я. В. Ярославич // Народна творчість та етнографія. — 1990. — № 5. — С. 108—109.
37. Рубай Г. Т. Музей Ф. М. Колесси / Г. Т. Рубай // Українська літературна енциклопедія : в 5 т. / ред. І. О. Дзевєрін. — К., 1990. — Т. 2. — С. 529.

В статтє рассматриваетсє вопрос исследования в советской историографии 70-х — начала 90-х годов XX века научного наследия известного украинского ученого Филарета Колессы как этнолога и фольклориста.

The article is devoted to the problem of research in soviet historiography of 70th — beginning of 90th of XX century of scientific inheritance of the famous Ukrainian scientist Filaret Kolessa as an ethnologist and specialist in folklore.

Надійшла в редакцію 15 квітня 2011 року